



**Political criticism in Turgay
Nar's play titled *Gizler
Çarşısı***

**Turgay Nar'ın *Gizler Çarşısı*
oyununda politik eleştiri¹**

Nurullah Ulutaş²

Abstract

Ever since Modernist and Capitalist systems started to steer human life, critical approaches towards these two phenomenon have treated as subjects in literary works. In such literary works, which question human being's perception of ethics, the relationship between power and person brings along the options of being included in the system and rejecting it. Standing against the "inevitable ending" which turns human being into an automat defined as "a bureaucratic steel cage" by Weber, Marx has relatively more optimistic attitude about the possibility of human to escape from the system.

In his theatre play titled *Gizler Çarşısı*, Turgay Nar narrates how human is corrupted through violence and control methods of power within the scope of hierarchical relations in the world. Messages that the author aims to give to readers/audience may differ in almost every stage; yet the main theme can be read as tragedy of human being which keeps to be objectified in front of the power. The strength behind money and power ensures a control over crowds via violence, memory impairment and amnesia. The author ironically narrates how humanbeing comes into power and then systematically puts pressure on the same species in order to disidentify them and include them into the system. Accordingly, civilization does not prevent humanbeing's insanity; the one who feeds this wild order and sacrifices

Özet

Modernizm ve Kapitalizm sisteminin insanoğlunun hayatına yön vermeye başlamasıyla bu iki olguya yönelik eleştirel yaklaşımlar, edebî eserlerde sıkça işlenmiştir. İnsanın etik algısının da sorgulandığı bu tür eserlerde iktidar-birey arasındaki ilişki, sisteme dâhil olma veya sisteme karşı çıkma tercihlerini de beraberinde getirmektedir. Weber'in "bürokratik demir kafes" olarak tanımladığı ve insanın bir otomat haline dönüştürüldüğü "kaçınılmaz son"a karşı çıkan Marx; insanın sistemden uzaklaşabileceği konusunda daha iyimser bir tavır sergiler.

Turgay Nar, *Gizler Çarşısı* adlı tiyatro metninde insanın dünyada hiyerarşik ilişkiler sarmalında iktidarın şiddet ve kontrol yöntemleriyle nasıl çürümeye uğratıldığını anlatır. Yazarın, okuyucuya/seyirciye vermek istediği mesajlar, hemen her sahnede değişse de ana tema iktidar karşısında nesneleşen insanın trajedisi olarak okunabilir. İktidar ve paranın gücü, kalabalıklar üzerinde şiddet, unutkanlık, hafıza kaybı gibi vasıtalarla denetim sağlar. Yazar, insanın iktidara geldikten sonra hemcinsi üzerinde sistematik bir baskı kurarak onu kimliksizleştirip sisteme dâhil ettiğini ironik bir tarzda bu eserinde işler. Buna göre, uygarlık, insanoğlunun cinnetini durduramamıştır; bu vahşi düzeni emziren ve kendini ona tutsak/kurban eden de insanın kendisidir. Eserde, dünyayla ilgili sorgulamanın kesildiği an insanın "körleşme ve çürüme"yle karşı karşıya

¹ Bu makale, 26-27 Nisan 2016 tarihleri arasında Bangkok, Thailand'da düzenlenmiş olan *International Conference on Disciplines in Humanities and Social Sciences (DHSS-2016)* sempozyumunda İngilizce sunulan bildiri metninin genişletilmesiyle oluşturulmuştur.

² Assoc. Prof. Dr., Muş Alparslan University, Department of Turkish Language Education, nurullahulutas@gmail.com

oneself to it is nothing else than humanbeing. In the work, it is also emphasized that humanbeing is going to face "blinding and corruption" as soon as the questioning about the world comes to an end.

In his work titled *Gizler Çarşısı*, Turgay Nar ironically narrates how Beşikçi, an ordinary citizen, is systematically desensitized by the power and turned into a beast that does not hesitate to kill even his own child, through symbolical characters.

Keywords: [Modern Theatre; Turkish Literature; Turgay Nar; *Gizler Çarşısı*; Political Criticism.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

Giriş

Modernizm, beraberinde politik bir sistem kurmayı ve sisteme entegre olmuş bir topluluk yaratmayı getirir. Yaratılan sistem, kendi değerlerini yerleştirmek için sosyolojik, ekonomik, psikolojik ve politik uzantıları olan farklı kulvarlar dener. Sistemin uygulayıcısı olan İktidar için sonuca ulaşma anlamında her yol meşrudur. İktidar, sonuç odaklı çalışır ve iki tür ahlak anlayışını topluma sunar: “Bunlardan birincisi, ‘sorumluluk ahlakı’dır (rasyonel ahlak); ikincisi ise, mutlak değerler ahlakıdır. Birincisine göre eylemek, kapitalist-bürokratik sistemin zorunlu bir sonucudur. Kişi, bu zorunluluğu yerine getirdiği anda otomatlaşır ve sistemin görevli bir memuru haline gelir. Tüm yetkelerini bu sisteme devreder ve kendine, diğerlerine ve dünyaya karşı yabancılaşır. Mutlak değerler ahlakına ise sistemde yer yoktur. Sistem, her türlü duygusal değerlendirmeyi belirsiz ve öngörülemez olduğu için akıldışı olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla da bu ahlaka göre eylemek, sistemin dışına itilmek ya da başarısız olmak anlamını taşır. Bu iker-cikli durumun yarattığı ortamı Weber, bürokratik- demir kafes olarak adlandırır. Bu durum, insanı bir otomat haline getirip yabancılaştırır da böyle bir ortamda tercih edilebilecek tek seçenek kalır: Gönüllü ya da değil demir kafese hapsolmek. Marx ise, Weber’in aksine umutludur. İnsanı yabancılaştıran bu sistemden kurtuluş olanaklıdır” (Kılınç, 2008: 220).

Tiyatronun toplumsal değişime katkısı çok büyüktür. Belgesel tiyatronun kurucusu olarak kabul edilen Erwin Piscator, tiyatronun amacını: “Sanat sözcüğünü programımızdan kökünden kaldırdık, bizim ‘oyunlarımız’ acil beklentilerimizi yansıtıyordu ve ‘politik bir etkinlik’ biçimi olarak güncel olayları etkilemeyi amaçlıyordu” sözleriyle özetler. Onun öğrencisi olan Bertolt Brecht de bir eserin sanatsal değerini her zaman toplumsal değişim üzerindeki etkisiyle ölçer (Kalkan Kocabay, 2004: 104-105). Turgay Nar'ın *Gizler Çarşısı* adlı tiyatro metni, genel olarak, kendi halinde bir beşik ustasının iktidarın yürüttüğü bir proje kapsamında nasıl bir katile dönüştürüldüğünü ve bellek yitimine uğratılarak tüketildiğini ele alır. Oyunda yazar, insanın dünyada hiyerarşik ilişkiler sarmalında iktidarın şiddet ve kontrol yöntemleriyle nasıl çürümeye uğratıldığını politik eleştiri bağlamında anlatır. Yazarın, okuyucuya/seyirciye vermek istediği mesajlar, hemen her sahnede değişse de ana tema iktidar karşısında nesneleşen insanın trajedisidir. İktidar'ın korku ve şiddet politikaları başta olmak üzere yarattığı psikolojik algı ile bireylerin ve toplumun kendi istek ve bilgisi dışında yönlendirmesi zihin kontrolü olarak adlandırılır (Dimdik Emeksiz, 2016: 1088).

kalacağı tehlikesi de dile getirilir.

Anahtar Kelimeler: Modern Tiyatro; Türk Edebiyatı; Turgay Nar; *Gizler Çarşısı*; Politik Eleştiri.

Nar'ın bu eserde iktidarı temsil eden Dr. F., vasıtasıyla bir algı yönetimini ortaya koymaya çalıştığı da gözden kaçmaz. Bu algı yönetiminin özellikle modern dünyada sık kullanıldığı görülür. Devletler başta olmak üzere çeşitli etkin grupların kendi politikalarını topluluklara ya da bireylere kabul ettirme anlamında bir "algı yönetimi"ne giriştikleri görülür: "Korku, öfke ya da heyecan gibi duyguların, kasten ya da kasti olmayan biçimde uyarılmasıyla beyin işlevleri yeterince zarar gördüğünde, kişilere çeşitli inançlar dayatılabilir. Bu türden olayların neden olduğu sonuçlardan en yaygın olanları, geçici yargı bozukluğu ve yüksek derecede etkiye açık olma halidir. Bunun çeşitli grup tezahürleri bazen 'sürü dürtüsü' başlığı altında tasnif edilir; endişenin arttığı ve dolayısıyla birey ve kitlenin etkiye açık hale geldiği savaş zamanlarında, ciddi salgınlarda ve benzeri tehlike dönemlerinde en görkemli halleriyle görülür" (Keith, 2006: 40-41).

Eserde, bu nesneleştirme ve körleştirme Beşikçi vasıtasıyla aslında tüm topluma uygulanır. İktidarı temsil eden Dr. F., ürettiği her teori için bir kurban bulmak zorundadır. Nitekim oyunun sonunda Cüce'nin yerini Beşikçi alacaktır. Bu durum Modernizmin insanlara dayattığı kişinin işlevselleşip nesnelere tarafından kuşatılmasıyla açıklanabilir. Modern hayat, insan türünün ekolojisinde bir tür temel dönüşüm sağlayarak insanı nesneleştirir. Kurt çocuğun kurtlarla yaşaya yaşaya kurda dönüşmesinde olduğu gibi (Baudrillard, 2012:16) insanlar da yaşadıkları ortamın şeklini alarak bir anlamda sisteme entegre olmaktadır.

Turgay Nar'ın çoğu eserinde ustaca kullandığı grotesk anlatımın niteliklerinden biri olan 'beden/dilsel' kategorilerdeki geçişim ve akışkanlık, yazarın mitik ile tarihsel olanı buluşturması burada da göze çarpar... Bu eserde de beden/dilin metafor ve metonimi düzlemlerinde bilindik ölçülerinin bozulması ve günlük yaşamda birlikte görmeye alışık olmadığımız kategorilerin yan yana getirilmesi, ya da bunların distorsiyona uğratılmasıyla elde edilen grotesk alan, sonsuz kategorik geçişim potansiyeli taşıyan ara-bedenlerin yaşam alanı olarak sahneye yansır (Nar, 2004: 8).

Oyun, Beyaz Zambak'ın (Meryem) tanımadığı bir erkekten hamile kaldıktan sonra doğurduğu ve kendisinden kaçırılan oğlunu (İsa); bedeninin bir yanı çürümeye yüz tutmuş gül yapraklarına dönüşmüş kardeşi Emedeni'nin ise umutsuz aşk beslediği sevgilisini aradığı sahneye başlar. İki kardeş uzun bir süreden beri birbirlerini görememenin hasretiyle derin bir sohbete dalar. Beyaz Zambak, kardeşine bir vahşetin geleceğinden bahsettikten sonra iki kardeş tasvire dönüşerek Doğu'nun kadim çarşılarını andıran dilsiz satıcıların, ölü yıkayıcılarının, çocuk satıcılarının, bulgucuların, kadersiz kızların, ruh tüccarlarının, organ satıcılarının bulunduğu Gizler Çarşısı'nda gerçekleşen olayları izler. Asıl oyunun başladığı bu bölümde, yaşlı bir kadından aldığı siparişin tarifinin yazılı olduğu defterdeki yazıları önce Kör Sahaf'a ardından Dr. F.'ye okutmaya çalışan Beşikçi'nin telaşını görürüz. Dr. F.'nin yerini yalnızca Cüce bilmektedir. Kalabalığın linç etmeye çalıştığı Cüce'yi kurtaran Beşikçi, onun kılavuzluğunda labirentleri aşarak Dr. F. ile tanışır. Dr. F.'nin okuduğu formül sayesinde beşiğin malzemeleri toplanır. Beşiği yapmak için büyü bir bıçak, bir tasvirin kalbi, yılanın kaburga kemiğinden çiviler ve iki çocuğun kemikleri gereklidir. "Emedeni tasviri"nin kalbi çıkarılır, çiviler bulunur ve derileri yüzülmek üzere iki çocuk bulunur. Seçilen çocuklardan biri Beyaz Zambak'ın oğlu diğeri Beşikçi'nin kendi çocuğudur. Beşikçi tamamlandıktan sonra siparişi almaya gelen ve oyunun sonunda Cüce'nin annesi olduğunu öğrendiğimiz Yaşlı Kadın, beşiğe girdikten sonra ölür. Cüce, yaşananların tümünün Dr. F.'nin bilimsel bir deneyiyle ilgili olduğunu itiraf eder. Beşikçi, yaşadıklarının etkisiyle cinnet geçirip Cüce'yi öldürdükten sonra zaman labirentinin yeni bekçisi ve kılavuzu olur. Yeni beşikleri o labirentte üretecektir.

1. *Gizler Çarşısı'nda Pazarlanan Masumiyet*

Gizler Çarşısı'nda Turgay Nar, müsebbibini belirtmediği bir vahşetler dizgesi kurarak hiyerarşik bağlamda insanın masumiyetini yitirmesine ve körleşmesine ayna tutar. Bu körleşme, aslında Modern insanın sisteme dâhil olma uğruna her türlü etik değeri hiçe saymasının göndergesidir. İnsan, başlangıçta masumdur; fakat iktidar onu kendi sistemini ayakta tutma uğruna bir nesneye

dönüştürür ve ona her türlü vahşeti yaptırır. Vahşeti gerçekleştiren de vahşetin kurbanı da insanın kendisidir. Turgay Nar, eserlerinde kurguyu sağlam bir zemine oturtmanın yolunu grotesk unsurları yoğun olarak kullanmakta arayan bir yazardır. Bakhtin'e göre modernizm, groteski folklorik özelliklerinden koparmıştır. İnsan artık korkunç, karanlık ve yabancı bir dünyada yapayalnız ve savunmasızdır. Modern grotesk, insanın kontrol edemediği soyut bir kavram olan "bilinçaltı" temsiline bürünmüştür (Nas, 2013: 16). Beşikçi, oyunda kendi var oluşunu, vicdanî sorumluluk duyacağı Beşik yapmakta bulur. Cüce ve Dr. F.'nin zaman zaman uyarmalarına rağmen o, şuurunu yitirmiş olmanın etkisiyle yapacağı bu sıra dışı beşiğe odaklanır.

Modern tiyatronun çeşitli düzlemlerde kullandığı bir olgu olan şiddet, genelde iktidarın kendi sistemini oturtmak üzere kullandığı ve edebi eserlerde bedensel düzey yitimini en uç noktalara taşıyarak korku ve dehşet ağırlıklı modern groteski ortaya çıkarmak için kullanılan bir olgudur. Yazar, şiddeti, haksız kazanç elde edenlerin zulmünü, iktidarın gücünü bireyler üzerinde kullanma biçimlerini aktarırken, iktidar şiddetini varoluşsal yaşam ölüm sorunsallarıyla birlikte yoğunlaştırarak modern grotesk anlatımı tercih etmiştir. Bu anlatım tarzının olanakları oyunu etkili kılmıştır. Yazar, Cüce'nin linç edilme sahnesini kurgularken bu eylemi yapma ihtimali olan tüm arızalı tipleri bir arada kullanmayı ihmal etmez: "*Alabildiğine düzensiz, başbozuk, ürktücü bir kalabalık: Çiğamlılar, Saralılar, Umarsızlar, Dilenciler, Vebalılar, Kovgunlar, Deliler, Yoksul Köylüler, Ayaklar Altında Çiğnenen Birkaç çplak ölü, Frengili Kadınlar...*"ın gerçekleştireceği tüm olumsuzluklar, seyirciyi ikna eden ve eylemi normalleştiren bir tablodur: "*Gizler Çarşısı*"nda Cüce'ye yapılan işkence, aşağılama karnaval atmosferinde gerçekleşir. Metnin art göndergesi Uygarlık, insanlığın cinnetini durduramamıştır. Beşikçi düzen tarafından seçilmiştir; Doktor F'nin deneyinde kullanılacak bir kobaydır. İşkence teorisyenini ve işkenceciyi üreten ise düzenin kendisidir. Bu vahşi düzeni emziren de ona analık yapan da insandır. Beşikçi, para uğruna kabul ettiği ve dâhil olduğu bir vahşet oyununun sonunda masumiyetini yitirerek zulmün "Beşikçi"liğini yapacaktır (Ünlü Aycıl, 2002: 129).

Oyun, aynı zamanda işlenen vahşetin nasıl masum görüntülerle verildiğini ironik tarzda eleştirir. İşkence teorisyeni olan Dr. F., aynı zamanda entelektüel bir görünüme sahip olup Wagner müziğine hayrandır (İktidar – Müzik İlişkisi) ve Baudrillard okur. Babacan bir kişiliği vardır, mesleğini bir bilim adamı titizliğiyle yapar. Cüce'nin babası ise işkence uzmanı ve uygulayıcısıdır. Yazar, kullandığı simgeci, dışavurumcu, gerçeküstücü olarak adlandırılabilir göstermeleri kullanarak oyuna, yeni yorumlara imkân sağlayan açık eser olma niteliği kazandırır. Sahnelenmesi zor olan³ bu eserde yazar, yoğun olarak kullanılan şiddeti, özellikle Cüce vasıtasıyla bir parodiye dönüştürerek komiğe bağlar (Ezici, 2009: 28-29). Modern edebi metinler, parodi ve ironi yöntemlerini kullanarak ciddi mesajları komiğe dönüştürerek gelebilecek olumsuz anlamlandırmaları en aza indirmeyi amaçlar. Bu açıdan bakıldığında ironi, Linda Hutcheon'un belirlemesiyle, bir kodun karşıt anlamlara gelecek biçimde kullanılması olarak tanımlanabilir. İroni tek anlamlılığı yadsır, parodi "tek metinciliği". İroninin, anlamsal düzeyde yaptığı şeyi, parodi metinsel düzeyde yapar (Göksel, 2006: 363).

Turgay Nar'ın eserlerinde şiddetin tutsağı olan, zaman zaman hilkat garibesine dönüşen ara-beden olarak tasvir edilen karakterlerin nedensellikleri aynı zamanda onların masumiyetinin ve nahifliğinin de göstergesi olarak sunulur. Bu da yazarın karakter yaratmadaki ustalığının bir göstergesidir: "Karakterleştirme yoluyla, bir insan tipini ortaya koyan ve bireysel davranışta ortaya çıkan toplumsal, zihinsel vb. özellikler, oyun kişisinde sanatsal olarak gösterilecek biçimde çizilir. Karakterlerin doğru çizilmesi, karakterlerin çeşitli, karmaşık ve çelişmeli gelişmeler içinde ele alınmış olmasına dayanır. Karakter, kalıpsal tip olmaktan çıkmış, kendi özgül bireysel özelliklerini kazanmış kişiye karşılık verir. Bunun için de tarihsel tipiklik taşır; ancak tipik olduğu sürece,

³ Oyun ilk kez 3 Ekim 2009'da, Ankara Devlet Tiyatrosu prodüksiyonu olarak Akün Sahnesinde, Devlet Tiyatrolarının 60. Yılı nedeniyle 60 Türk yazarının oyunlarının dünya prömiyerini gerçekleştirme kapsamında Laçın Ceylan'ın rejisiyle sahnelenmiştir.

gerçekçi bir anlatıma bürünür. Somut bireyliliği dışında alındığında soyut kişileştirmeye dönüşür, eğretilen haline alır”(Çalışlar, 1993: 40).

Eserde, Cüce, Kör Sahaf, Yabancı Gözlemci, Yerel Yetkili, Dr. F., ve Beşikçi, evrensel düzlemde karşılaşılacak tiplerdir. Oyunu güçlü kılan unsurlardan biri de yazarın karşı unsurları bir arada kullanma ustalığında yatar. Metinde mesleğini kimlik koleksiyoncusu ve labirentin kılavuzu olarak veren Cüce, insanın kimliksizleşmesine gönderme yapar. Mahkeme heyetinin boyunun kısıllığını gerekçe göstererek ve babasını tekrar öldürmemesi şartıyla kendisini serbest bıraktığını söyleyen Cüce, annesinin babasının ölümünden sonra sakalları çıktığını ve her gün sakal tıraşı olduğunu belirtir. Yazarın eserlerinde yoğun olarak “kuyu” ve “labirent” simgelerini kullanmasına gelince kendisiyle yapılan bir söyleşide yazar bu gerekçeyi şöyle açıklar: “İnsan kuyu ve labirentten ibarettir. Bu ikisi sürekli yer değiştirir. Bazen gövde kuyudur, insanın ruhu, benliği ise labirent... Ya da beden bir labirente dönüşür, ruhu ise kuyuya... Bu kudretin Tanrısı ise zaman’dır. O hangisi olsun derse o olur. Doğumla ölüm aynı an’da yaşanan şey’dir. İnsan ne kendinin, ne de kâinatın varoluşundaki soruyu çözemeyecektir. Kendince oyalanacak bir şeyler bulacaktır her zaman. Akli ile deliliği arasında zamanını geçireceği kaotik bir çaba, sonsuza kadar yakasını bırakmayacaktır. Ne sığınacağı, ne de kaçacağı hiçbir yer yok. Evrene hükmettiğini sanıyor, oysa yeryüzünde ayağının bastığı yer kadar ağırlığı var. Yarattığı teknolojiyle kendini üstün görece kadar bölülük ve aptallıkla kuşatılmış. Doğaya ve kendi türüne bu kadar zarar vermiş hangi canlı var?” (Güner, 2013: 7)

2. Kimliksizleştirilen ve Hakları Kasalarda Bekletilen Halklar

Turgay Nar, hemen tüm eserlerinde ironi yoluyla politik eleştiri yapmayı ihmal etmeyen bir yazardır. Onun eserlerinin çoğunda politik söylemler, simgesel görünüşleriyle veya parodi şeklinde art gönderimsel bir teknikte sunulur. Yazar, bu eserinde de olayları kurgularken okuyucuya/seyirciye mesaj vermeyi, onu düşündürmeyi ihmal etmez. Kendisiyle yapılan bir söyleşide eserlerinde yoğun olarak kullandığı imgesel söylemi, en başta Maurice Blanchot okumasına bağlayan (Nar, *Radikal*, 05/10/2007). Turgay Nar, insanın yaşadığı dünyayla ilgili sorgulamayı kestiği an “körleşme ve çürümeyle” karşı karşıya kalacağı tehlikesini dile getirir. Turgay Nar, yazmış olduğu başka bir yazıda: “Çürümeyi, suç ve cezayı, yaşamı ve ölümü, kimliğinizi, toplumunuzu, yaşadığınız dünyayı sorgulamayı kestiğiniz an yıldı ve körleşme ortaya çıkar. Körleşme önce akılda başlar. Ordan göze vurur, ordan da dile. Körleşmenin dile vurduğu zamanı yaşıyoruz. Hiçbir cümle bugünü anlatmaya yetmeyecektir. Çünkü zamanın adı ölüm olmuştur. Geriye yüreklerimiz kaldı. Belki birkaç parça bir yerlerde kalmıştır. Ey insanoğlu! Eğer yüreğinden yeryüzünde birkaç kırıntı kalmışsa onu da güvercinlere at! Boşuna söylememiş olsun Jean Rostand: “*Yeryüzünden silinme umudu da içinde olmak üzere, her umudu besleyebilir insanoğlu.*” (Nar, 2015: 76-78) der. Onun *Tepegöz*, *Çöplük* ve *Gizler Çarşısı* adlı eserleri başta olmak üzere hemen tüm eserlerindeki kaygısı budur. Yazar, vermek istediği mesajı iletirken sanat yeteneğini ortaya koyar ve farklı anlatım tekniklerini kullanır: “Masalsı, mitolojik, gizemle karışık, polisiye bir kurguda başlayıp gelişen ve sonuçlanan oyunda, para, güç, iktidar ilişkileri ana aksiyonu oluşturur. Bu hiyerarşik ilişkiler zincirinde iktidarın kontrol yöntemleri, şiddet ve öldürme (kimlik tespiti, sorgulama süreçlerini de içeren tüm soyut ve somut çeşitlemeleriyle, metinlerarası niteliğiyle), çözümü kolay olmayan bir gösterge düzeni içinde baskın motifler olarak vurgulanır” (Ezici, 2009: 28).

Gizler Çarşısı’nda da Cüce’nin linç edildiği alana tesadüfen gelen Yabancı Gözlemci, kalabalığın neden kendilerini görünce kaçtığını sorunca Yerel Yetkili, halkın yabancılara alışıksız olmadığını ve halkın demokratik yaşama uyum sağlamasının bir süreç aldığını belirterek onların unutkanlığını hatırlatır ve aslında halkın kimliksizleşmesine gönderme yapar:

“*Bizim ülkemizde en çok unutulmuş eşyalar arasında kimliklerle, eldivenler geliyor. Hemen herkes yaklaşık on yılda bir kimliğini bir yerlerde unutmuştur. Ha bir de yediklerini unutulmuş sürekli. Şimdi bunlardan birine, akşam ne yediğini sor, vallahi hatırlamaz. Eh bu da güzel bir şey aslında.*” (Nar, 2010: 50).

Turgay Nar, unutulmuş kimliklerden yola çıkarak kimliksizleşen ve iktidarın yaşattığı olumsuzlukları hatırlamakta güçlük çeken ve bu özelliğiyle iktidarın işini kolaylaştıran bir toplumdaki bahseder. Yabancı Gözlemci'nin karşılığı da az gelişmiş ülke yöneticilerinin Batı'yı her anlamda bir danışma mekanizması görmelerine yönelik bir eleştiridir. Demokratik tavrıyla bilinen Batı / Yabancı Gözlemci'nin sözde, sorguladığı "insan hakları" sorunsalına "Yerel Yetkili"nin ağzından verilen cevap, alaycı bir üslupla sert bir politik eleştiridir:

"*Peki bu insanların hakları var mı?*" sorusuna, Yetkili: "*Ne hakları?!.. İnsan hakları... Tabii ki, tüm bu insanların hakları ziyadesiyle var. İsterseniz kendilerine sorun... Ah efendim söylemeyi unuttum! Biz bunlara haklarını peyde pey veriyoruz... Onları her şeyde tasarrufla alıştırmak gerekir de... Bu nedenle yabancı sermayeli bir banka kurduk. Onlar adına haklarını bu bankanın kiralık kasalarında saklıyoruz.*" (s. 51)

Turgay Nar, *Tepegöz* adlı eserinde olduğu gibi bu oyunda da yönetim kademesinde olanların yaptığı hatanın bütün insanlığı mağdur ettiğini ironik bir tarzda anlatır. Bir toplumda sıkıntının asıl kaynağı halk değil, yönetimdir. Çözüm üretmede yönetimin halktan daha etkili olduğu da ard okuma olarak görülebilir (Şengül, 2008: 623-624). Yabancı Gözlemci'nin insan haklarıyla bağlantılı olarak "İşkence" konusunu açması kendi heyetinden birinin zaman darlığı bahanesiyle ertelenir. Heyetin ayrılırken Yerel Yetkili'den istekleri de mesaj içeren cümleler barındırır:

"*İlgimize teşekkür ederiz. Çalışmalarımızı ülkemizde sürdüreceğiz. Ancak incelememiz için bunların kafatası, kol bacak gibi bazı organlarından birkaç numune istiyoruz. Yanımızda götüreceğiz. Üreme organı eklemeyi de unutmayınız. Ekolojik tarım araştırmaları için gerekli...*" (s.51)

Beşikçi'nin kafası, şahit olduğu olaylardan karışır. Cüce'ye gelenlerin kim olduğunu sorunca, Cüce:

"*Turizmci tur operatörleri... Ekolojik tarım için gen üretiyorlar...*" dedikten sonra devam eder: "*Bunlar yabancı gözlemciler. Yoksullaştırdıkları sömürgeci dolaşp yerlilere dünya çapında dış sağlığı için insan hakları sakızı dağıtırlar... Kültürel fonları arka fonlardır. Apış aralarında hayali ve patolojik siyasi haritalar ve insan kemiğinden cetveller taşırlar... Onları gezdiren adam vardı ya, yetkili... O da sömürgecinin diploması memurudur. Aylık maaşı bir Amerikan hamburgeri. Yalan konuşmak, farkında bile olmadığı en doğal reflekslerinden biri haline gelmiştir. Köylü kurnazdır ve siyasal bürokrasinin ayak oyunlarının ayak işlerini yapmaktadır... (Heyet uzaklaşırken deli peşlerinden seçtir): "Aklımın haklarını versinler!.. Aklımın hakkı onlarda kaldı!.."*" (s. 52)

Gizler Çarşısı'nda yazar, eserin hemen her sahnesinde ayrı bir mesaj verme çabasıdadır. İktidara yönelik siyasal eleştiri yanında Batıya yönelik kültürel asimilasyon politikası, Batı'nın Ortadoğu ülkeleri üzerindeki sömürgeci politikası alaycı bir tarzda oyun formu içinde okuyucuya sunulmaktadır. Oyunda, insanların doğuştan sahip olduğu haklar bile iktidar tarafından kısıtlanmakta, yabancı gözlemciler toplum mühendisi olarak halkın değişimine etki etmektedirler: "Korku, dehşet ağırlıklı kalabalığın denetimsiz gücü, iktidar ve paranın denetimli gücü tarafından satın alınır. İktidar baskısından dolayı insanlar kimliklerini yitirir, unutkanlık ve hafıza kaybı iktidar tarafından onaylanır. İnsan haklarının hayata geçirilmesi politikacılar tarafından yabancı sermayeye teslim edilmiştir." (Ünlü Aycı, 2002: 130-131).

Turgay Nar'ın eserlerinde belki de en önemli başarısı karmaşık ve birbirine zıt orijinal karakterler yaratmasında yatar: "Tiyatro yapıtı için başarı, karmaşık ve gizemli kişiler yaratmaktır. Böylelikle, oyun her yorumu aşar ve her kez, yeni yorumlar yapılmasına olanak sağlar. Bu nedenle onun kişiliğini tanımlamaya çalışırken, ilk önce yazarın niyetine bakmak gerekir. Oyuncunun, yönetmenin, tiyatro tarihçisinin, hatta bir psikoloğun görüşleri de oyun metninin derinlemesine incelenmesinde yararlı olabilir" (Keskin, 2008: 65). Bu oyunda Cüce, Beşikçi, Yabancı Gözlemci, Yetkili karakterlerinin yanında İktidarı temsil eden Dr. F., karakteri, esere orijinal bir nitelik kazandırır. Oyunda Beşikçi, onun hakkında hiçbir şey bilmediğini söyleyince Cüce Doktor F.'yi şöyle tanıtır:

"*O bir bilim adamıdır. Hangi üniversiteye çalıştığını kimse bilmez... Asıl uzmanlık alanı sorgulama ve suçlama yöntemleri üzerinedir. Ayrıca kuramsal açıdan işkence teknikleri konusunda dünyanın en iyilerindedir. Bu alanda yalnızca düşünce üretir, bu işin kuramını oluşturur. Yani işkencenin masa başı*

mühendisliğini yapar. Hesabı kuvvetlidir. Pratiğe kafası pek basmaz. Ancak pratiği laboratuvar çalışmalarında, kendine özgü yöntemlerle, amatörce uygular. İnsan anatomisi ile psikolojiyi çok iyi bilir... Ortak bilinçaltı kodları ve toplumsal reflex üzerine sürekli gözlemler yaptı. Özellikle duyguların, tepkilerin hatta erdemliliğin bile kitlesel anatomisini çıkarmaya çalışıyor. Bunun sonucuna göre de yeni veriler, yeni işkence teknikleri kullanacak (s. 61, 87). En son çalıştığı proje, “İşkencede, birey üzerindeki psikolojik etkinin soyutlanarak işlem yapılması teorisi”dir.” (s.72)

Modern tiyatroyu besleyen etkenlerden biri de bilimsel gelişmelerdir. Bilim ve teknolojideki gelişmeler aynı zamanda felsefeye de yansır. İdealist felsefenin yerini materyalist felsefe alır. Bilimler arası sentez gelişir ve sanatçılar, eserlerinde bilimsel kavramlardan da yararlanma yoluna gider: “Darwin’in türlerin kökeni, insanın evrimi, kalıtım yasaları ve doğal ayıklama ile ilgili kuramları, yazarları büyük ölçüde etkilemiştir. Toplumda gözlemlenen amaçsız savaşım, doğanın temel yasası olarak sergilenir. İnsanın hayvanla aynı yapıda olduğunun bilincine varılması, bu savaşımı daha da acımasız göstermektedir. Fizyolojide Claude Bernard’ın, psikolojide Sigmund Freud’un bulguları yazını aynı biçimde etkilemiştir. Gerçekçi kuramın odağını oluşturan “çevresine yazgılı insan” düşüncesi bilimsel bulguların ürünüdür” (Şener, 2012: 167). Turgay Nar’ın özellikle Dr. F., karakteri vasıtasıyla bilimsel kavramları kullandığına şahit oluruz. Tıbbî kavramları, işkence eylemiyle buluşturan yazar, Doktora entelektüel ve sanatsever bir karakter kazandırarak onu seyircinin gözünde masum kılmanın yollarını aramaktadır:

“Doktor F., *Faust* ile ve Kafka’nın *Şato*’sunda insanları bilim adına kobay olarak kullanan ‘doktor’ ile örtüşür. Doktor F. ve labirent, iktidar biriktiren tüm kurumlaşmaların kesinliğini, şiddet öğreten yönünü imler. Oyun, iktidar ve şiddet metaforunu Kafkavari bir yönelişle tüm topluma yayar, genişletir. Şato ve Kasaba, Labirent ve Çarşı’ya dönüşür. Çarşı, Şato’da olduğu gibi, ancak bir rehberle girilebilen Labirent’in denetlediği iktidar alanıdır. Ve bu alanda insan ve dair her şey sakatlanmıştır. Beşikçi yapısal olarak Şato’daki memur Kafka ile eşleşir. Ama her tür iktidarı sonunda ona yenik düşse de kıyasıya sorgulayan Kafka’dan para hırsıyla iktidara koşulsuz teslimiyeti, gönüllü hizmeti seçişiyile ayrılır. (Cüce ve Beşikçi bu noktada Faust/ Mefistofeles’e (Doktor F.) hizmet etmede birleşirler.) Beşikçi’nin, oyunun sonundaki cinnet halinin uyandırdığı duygusal etkiye karşın, iktidar karşısında giderek nesneleşme durumunun, oyunun tematik kurgusuna uygun olsa da, onun karakter tasarımı –karşı kahraman olarak bile –etkisiz kıldığı söylenebilir.” (Ezici, 2009: 28).

Turgay Nar, şairliğinin de etkisiyle hemen hemen tüm eserlerinde şiirsel dili tercih eden bir yazardır. Bu eğilim onun eserlerini sıradanlıktan kurtararak lirik bir metne dönüştürür. Şiir, sözün yazgılarından biridir. Yazarlar, şiirsel bir dil kullanarak dili daha incelikli bir hale getirmekle beraber poetik hayalin oluşmasına katkıda bulunurlar. Fenomenolojik yöntemler vasıtasıyla poetik hayallerin incelenmesi, metnin psikanaliz açısından incelenmesine de imkân sağlar (Bachelard, 2012: 4). Biçembilimin geliştirdiği ve uyguladığı “şiirsel dil”, “dilin bireyselliği”, “imge”, “simge”, “epik biçem” ve diğer genel kategorilerin yanı sıra bu kategorilere dâhil edilen somut biçemsel aygıtlar öbeğinin tamamı (tek tek eleştirmenler tarafından ne denli farklı anlaşılırlarsa anlaşılırlar), tek-dilli ve tek-biçemli türlere, kelimenin dar anlamında şiirsel türlere yöneliktir” (Bakhtin, 2001: 42).

Sonuç

Sonuç olarak Turgay Nar, bu eserinde kurguladığı düşsel bir çarşıda modern sistemlerin insanın masumiyetini yok ederek onu nasıl bir canavara dönüştürdüğünü imgesel bir anlatımla ortaya koyar. Yazar, para ve kariyerin insanoğlunun varoluşunda önemli bir paya sahip olduğunu Beşikçi karakteri üzerinden verir. Körleşme ve köleleşmenin modernizmin insanoğluna bir veba gibi bulaştığını onu gitgide bir kuyuya doğru çektiğini anlatan yazar, politik bir eleştiriye yönelir. Dünya düzenini adeta bir labirente benzeten Nar, Dr.F. (Faust) karakteri üzerinden işkencenin ve insan derisini nesneleştirme gibi en çılgın fikirlerin bile nasıl sıradan bir eyleme dönüştüğünü anlatmaya çalışır.

Turgay Nar, eserlerinde kullandığı anlatım teknikleri, metinlerarasılık, farklı kültürlerle ait kavramları kullanması, psikoloji-kriminoloji-edebiyat arasında ilgi kurmasıyla modern tiyatronun Türk edebiyatındaki önemli bir temsilcisidir. Yazar, yarattığı ütopyik mekanlar ve özgün karakterler vasıtasıyla okuyucu/seyircinin kafasında yeni bir düşsel dünya kurar. Tarihsel ve dinsel karakterlere, kutsal metinlere yaptığı göndermeler onu dünya edebiyatına mal olmuş evrensel temalar işleyen yazarlara yaklaştırır. Kafka'nın Camus'nün romanda yapmak istediğini Turgay Nar, tiyatro türünü kullanarak ve temaları görselleştirerek seyircinin zihninde kalıcı bir iz bırakmaya çalışır. Bu yaklaşımı eserlerinin sahnelenmesini zorlaştırırsa da kurguyu entelektüel bir zemine taşımaya çalışması gelecekte ona, Avrupa başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde oyunları sahnelenen bir sanatçı olma kimliği kazandıracaktır.

KAYNAKÇA

- Aycıl, N. Ü. (2002). *Tiyatroda Grotesk Anlatım ve Türk Oyun Yazarlığına Katkıları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sahne Sanatları Anabilim Dalı.
- Bachelard, G. (2012). *Düşlemenin Poetikası*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan Romana*. (Çev: Cem Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2012). *Tüketim Toplumu*. (Çev. Hazal Deliçaylı- Ferda Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çalışlar, A. (1993). *Tiyatronun ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Emeksiz, P. D. (2016). "Zihin Kontrol Yöntemleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, Cilt: 9, Sayı: 42.
- Ezici, T. (2009). "Gizler Çarşısı". *Sabne (Sabne Sanatları Dergisi)*. Kasım – Aralık. Yıl: 5. Sayı: 35. s. 28-29.
- Göksel, N. (2006). "Unutma, Parodi ve İroni". *Cogito*, S:47/48, Yaz/Güz. s. 363.
- Güner, S. Ö. (2013). "Turgay Nar'la Oyun Yazarlığı ve Şairliği Üzerine Söyleşi". *Tiyatro Gazetesi*. S. 27, Haziran 2013, s. 7.
- Keith, J. (2006). *Amerikan Derin Devleti ve Beyin Yıkama Operasyonları*. Ankara: Nokta Kitap Yayınları.
- Keskin, Y. (2008). *Tiyatronun İlkeleri*, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Kılınç, B. (2008). *Yabancılaşmış Karakterler ve Politik Eleştirisi: Yavuz Turgul Sinemasından 'Mubsin Bey' Örneği*. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi.
- Kocabay, H. K. (2004) "Tiyatro ve Gerçeklik İlişkisinde Belgesel Tiyatro". İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi, 87-110, Sayı 5.
- Nar, T. (2004). *Can Ateşinde Kanatlar (Mevlana)*. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Nar, T. (2007). "Yazı Dediğin Nedir ki!", *Radikal Gazetesi*, 05/10/2007.
- Nar, T. (2010). *Gizler Çarşısı*. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Nar, T. (2015). "Yeryüzü Kursağındaki Sessizlik", *Hece Dergisi*, S.226, Ekim 2015, s. 76.
- Nas, C. E. (2013). *Grotesk Bir Anlam Yaratma: Bir Senaryo Yazımı Çalışması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Film ve Drama (Dramatik Yazarlık).
- Şener, S. (2012). *Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi*. Ankara: Dost Yayınları.
- Şengül, A. (2008). "Cumhuriyet Tiyatrosunda Dede Korkut", *Turkish Studies (International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, Volume 3/2. s. 623-624.

Extended English Abstract

Modernism deals with setting up a political system and along with it, a community that is integrated with the system. This system tries different branches which have political, psychological, economical and sociological extensions to integrate its moral values. Every kind of way is rightful for the ruler, who is also the executive of the system. The ruling party focuses on the outcomes and presents two kinds of ethical understanding for the public: One of them is “morality of responsibility” (Rational morality) and the second one is “absolute value morality. According to the first one, actions are the mandatory outcomes of capitalist-bureaucratic system. The moment the person does that mandatory action, he becomes automated and a responsible officer of the system. S/he assigns all his/her authorisation to the system and becomes alienated to himself, others and the World. There is no way that absolute morality system can have a place in the system. The system defines every kind of emotional evaluation as irrational because of being vague and unpredictable. As a result, actions mean failure or being carried out of the system. The environment created by this ambivalent situation is explained by Weber as “iron cage.” Even though the situation alienates people and automates them, in such environment, the only choice is this: voluntarily or not; getting trapped in the iron cage. However, Marx is full of hopes contrary to Weber. It is possible to get away from this alienating system.

Theatre has a major effect on changing the community. Erwin Piscator, accepted as the founder of documentary theatre explains the purpose of the theatre with this sentence: “We ignored the word “art” completely from our program, our ‘plays’ have been reflecting our urgent needs and aiming to affect contemporary issues as a ‘political activity.’ Contrarily, his student Bertold Brecht always measures the value of the art work by looking at the effect of its power to change to community. The text “Market of Secrets” by Turgay Nar generally talks about a crib master who happens to be a murderer in a project that is held by the ruler and eventually gets drained away by losing all his memory. In the play, the author criticizes politically how the ruling power becomes rotten by using constant violence and taking control in the face of people’s hierarchical relationships in the world. Although we can see that the message which is supposed to be given changes in every scene, the main theme is always the objectification of people in front of the ruling power. The fear and the violence policies on top, the ruling power creates a psychological understanding that enables the people and community to behave outside their own will and information. This is names as “mind control.”

In this art work, it is hardly unnoticeable that Nar tries to establish a perception management with the help of the ruling power in the play named Dr. F., It is highly common to use such perception management in the modern world. It is seen that governments and several effective groups deal with some kind of perception management in order to convince people to accept their policies. “By stimulating the feelings like fear, anger and excitement, deliberately or not, when the brain has been damaged enough, several beliefs can be easily imposed to people. Some of the most common effects of those kind of situations are the temporary judgement disorder and highly susceptible to being affected. In the groups, it can be understood as the ‘mob mentality’; it is in its most magnificent form when there is an epidemic, war or simply, when people are higly susceptible to outer effects and so, they fear a lot.”

In the art work, this objectification and blinding is established to the community by the help of the character; Beşikçi (Cradle Manufacturer). The representor of the ruling power, Dr. F. has to find a victim for every theory that he has come up with. However; at the end of the game, Beşikçi (Cradle Manufacturer) leaves his place to Cüce (Dwarf / Pigmy). In this sense, modernism makes the person that they impose to people as a functioning device and encircles them with the objects. This can be explained in this way. Modern life objectifies the people by serving a main transformation in the ecology of human beings. Just as in the example of wolf kid, living with wolves and suddenly turns into a wolf people also integrate themselves to the

environment that they live in and take the shape of what they are inside. Interpenetration and fluidity, one of the qualities of the grotesque expression “body/linguistic” category that Turgay Nar used most of his work of arts, it's the combination of what is mythical and what is historical. In this work of art, the deterioration of usual metaphors and metonymys and apposition of categories which it is not usual to see in the daily life, or the grotesque scope which we can get by deteriorate them, reflects to the stage as the life-style of half-bodies who carry the potential of endless interpenetration. Turgay Nar, in the Market of Secrets, creates a chain of savagery, which is not possible to show who is responsible for that savagery, to mirror the human beings loss of innocence and blinding in the sense of hierarchy. This blinding is actually the reference of modern human's destruction of any ethic value to enter to the system. At the beginning, human was innocent, but the ruling power turns it into an object and make them to do every kind of savagery. It is the human beings itself who are the savages and victims. Turgay Nar, uses grotesque factors to make his work's fiction in a strong ground. According to the Bakhtin, modernism tears grotesque from it's folkloric sides. Turgay Nar never stops criticizing politically in the way of irony. In his works, political views are presented in a parodical way as symbols. The author, while constructing the plot, does not neglect giving messages to the reader/audience. In an interview with him, he links his intense symbolic language to his taste of Maurice Blanchot. Turgay Nar indicates the danger of being “blind and rotten” at the very moment that s/he stops questioning about the world he lives in.

Eventually, Turgay Nar, with his narration styles, intertextuality, his concept which belongs to the other cultures, his connections between psychology-criminology and literature makes him important in the Turkish literature. Author, creates a new fictional world in the audience's minds by creating utopic places and unique characters. His references towards to the historical and religious characters and divine texts make him close to the worldwide authors. He tries to leave a permanent mark inside the audience's brain by visualizing his themes. Turgay Nar does what Kafka and Camus want to do in their novels in his genre of theatre. This approach makes his plays hard to be put on the scene, his efforts on carrying fiction to an intellectual base, will make him worldwide artist.